

FILOSOFIAN KOE 21.3.2018 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Filosofiasta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Filosofian jaos on pyrkinyt laatimaan tehtävät siten, että kevään 2018 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa vuoden perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Esimerkiksi filosofiassa kurssien määrä tai sisältö ei ratkaisevasti muuttunut. Filosofian opetuksen tavoitteissa tapahtui muutos. Uusissa perusteissa ajattelun taitoja korostetaan enemmän kuin aiemmissa. Vastaavasti yleissivistäviä perustietoja filosofian historiasta ja sen nykysuuntauksista korostettiin enemmän vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa. Tästä seuraa jonkinasteisia eroja arvioinnissa, mutta molemmat tekijät ovat mukana molemmissa perusteissa, joten kyse on ennen kaikkea painotuksesta. Ero vaikuttaa parhaisiin pisteisiin. Kiitettävissä ja huippupisteiden vastauksissa painottuu lukion opetussuunnitelman 2003 (LOPS03) pohjalta syvälinen filosofian perinteen tuntemus. Lukion opetussuunnitelman perusteiden 2015 (LOPS15) pohjalta taas painottuu oma johdonmukainen ja luova ajattelu. Hyvän vastauksen piirteissä, esimerkiksi filosofian arviointia ohjaavassa taulukossa nämä molemmat osaamisalueet on otettu huomioon.

Molemmat opetussuunnitelman perusteet määrittävät lukion filosofian luonteen ja arvioinnin lähtökohdat pitkälle yhtenevästi: Filosofinen ajattelu tarkastelee käsitteellisesti ja järkipäisesti koko todellisuutta ja eri tapoja hahmottaa sitä. Filosofissa arviointi kohdistuu ajattelun taitojen ja keskeisten käsitteiden hallintaan sekä kykyyn ilmaista filosofista ajattelua.

Bloomin taksonomia ohjaamassa digitaalisen reaaliaineen kokeen tehtävien laadintaa

Reaaliaineen digitaalisen ylioppilaskokeen tehtävien vaikeustasoissa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunnelma. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavaa kognitiivista prosessia arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa/palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Ylioppilastutkintolautakunta on ryhmitellyt tehtävät vaativuustason mukaan neljään luokkaan. Muistamista ja käsittämistä vaativat tehtävät on jaettu suljettuihin (A) ja avoimiin (B) tehtäviin. Esimerkiksi monivalintatehtävät kuuluvat luokkaan A ja määrittelytehtävät luokkaan B. Vaativimmat tasot on myös ryhmitelty kahteen luokkaan C ja D. D-tason tehtäviin voi kuulua luova elementti, joka lisää tehtävän vaativuutta, koska se edellyttää kykyä soveltaa, kehittää tai muuntaa lukion opetussuunnitelman perusteissa määriteltyä osaamista myös sellaiselle alueelle, jota ei ole käsitelty lukiossa. Vaihtoehtoisesti D-tasolla ovat tarkasteltavana erityisen laajat, monipuoliset sekä mahdollisesti uudentyypiset aineistot ja niiden yhdistelmät.

Filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Filosofia on yleistä, abstraktia ajattelua. Siksi siinä pelkkä asian ymmärtäminen voi usein olla hyvin vaativa suoritus. Tämän takia yllä mainittuja Bloomin taksonomian luokituksia ei pidä filosofian arvioinnissa pitää kaavamaisen hierarkkisinä. Tiedollisen osaamisen eri ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta limittäisiä, vaikka määrittelyä, kuvailua ja selittämistä vaativat tehtävän osiot ovat pääsääntöisesti suppeampia kuin erittelyä, pohdintaa ja arviointia vaativat.

Filosofinen ajattelu voidaan yleensä jäsentää sarjana avoimia kysymyksiä ja niihin annettuina vastauksina. Tästä johtuen filosofian kokeessa arvioidaan yhtäältä kokelaan kykyä hahmottaa filosofisia kysymyksiä, toisaalta hänen kykyään ymmärtää ja arvioida vastauksia niihin. Mikäli tehtävässä pyydetään arvioimaan jotakin filosofista väitettä, olennainen osa vastausta on tarkastella, mihin kysymykseen kyseinen väite vastaa. Kun kokelas on hahmottanut oikein taustalla olevan filosofisen kysymyksen, hänellä on selkeä lähtökohta arvioida väitteen perusteita ja osoittaa mahdollisia vaihtoehtoisia vastauksia kysymykseen.

Ylioppilaskokeessa arvioitava filosofinen ajattelu kommunikoidaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun esittämiseen monella tasolla tekstin kirjallisuudesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän filosofian vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää filosofista ajattelua. Hyvä filosofinen vastaus on läpi ajateltu. Se tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Vastauksen osuvuus eli sen relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä johdonmukainen argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät vastaa tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein. Yksi osuvan vastauksen piirteistä on, että se on selkeä. Filosofisessa ajattelussa kysymykset ja vastaukset on pystyttävä muotoilemaan selvästi.

Vastauksen eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Rakennetta on filosofiassa perinteisesti arvioitu ns. SOLO-mallilla (Structure of the Observed Learning Outcome). Sen roolia filosofian arvioinnissa on täsmennetty arvioimalla mallin mukaan vastausten eheyttä ja tuomalla osuvuus ja vakuuttavuus eheyden rinnalle arviointikriteereiksi. Kokelaan kyky jäsentää käsitteellisesti ongelmia ja ratkaisuja sekä tunnistaa ja arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena.

Vastauksen vakuuttavuus tarkoittaa filosofiassa ennen kaikkea argumentaation hyvää laatua. Sen ytimessä ovat filosofisesti hyväksyttävät lähtökohdat sekä riittävä yhteys väitteiden ja perustelujen välillä.

Hyvä filosofinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden osaamisessa ja käytössä sekä ilmiökentän hallinnassa. Niiden lisäksi asiaan vaikuttavat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus. Tiedollisen osaamisen tapaan myös arvioinnin muut ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli osuu tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedolliselta osaamistasoltaan hyvä, mutta ajattelun esittämistapa saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Filosofian tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden digitaalisten kokeiden määräyksissä (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/tiedostot/reaaliaineiden_digitaalisten_kokeiden_maaraykset_2017.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Oheinen taulukko voi auttaa filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointia osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeää ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys (SOLO)	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät joteinkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järkeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Filosofian digitaalisen ylioppilaskokeen uudet pistemäärät

Filosofian kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi A-, B- tai C-tason tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme D-tason tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan I tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan II tehtävistä 0:sta 2:een. Kokelas ei voi saavuttaa kokeen maksimipistemäärää (120), jos hän ei vastaa kolmeen osan I tehtävään ja kahteen osan II tehtävään.

Aiemmin filosofian hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa on mainittu kaksi erillistä arvioinnin kiintopistettä. Ne ovat olleet ”hyvä vastaus”, jolla on tarkoitettu kolmen pisteen kuudesta eli 50 %:n pistemäärän saavuttamista, ja ”kiitettävä vastaus”, jolla on tarkoitettu viiden pisteen kuudesta eli reilun 80 %:n pistemäärän saavuttamista. Tehtäväosioissa, joista annetaan 6 pistettä, sovelletaan edelleen samaa asteikkoa, vaikka 6 pisteen osuus arvosanan kokonaispistemäärästä on pienentynyt noin kolmannekseen verrattuna paperiseen kokeeseen.

Tehtäväosioissa, joissa enimmäispistemäärä on vähemmän kuin 6, annetaan yleensä ainoastaan yksi noin 50 %:n kiintopiste. Pistemäärän kasvaessa useammat ennalta määritellyt arviointikohdat helpottavat arviointia. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 8 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Sen tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän piste-luokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska filosofian kokeessa arvioidaan kokelaiden omaa filosofista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä filosofisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset filosofiset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaiden osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden kohdalla. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainittuja osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuuksia. Arvioinnissa on kuitenkin useimmissa tapauksissa osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin yllä olevaan taulukkoon liittyviä ulottuvuuksia.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseevastauksena ja mainittuja osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuuksia sovelletaan kattavasti. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, se ei välttämättä ole täysipainoinen esse. Tällöin myös suppeammalla vastauksella, jossa tekstin eheys tai perustelujen vakuuttavuus eivät ole keskeisessä roolissa, voi saada erinomaiset pisteet. Tällaisissa tapauksissa usein on olennaista täsmällinen asiassa pysyminen. Siksi alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomatava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu. Joskus yhdessä pisteitysosiossa, esimerkiksi tehtävässä 1 syksyn 2017 filosofian kokeessa, tehtävänantoon voi liittyä useita suhteellisen itsenäisiä kohtia, esimerkkitapauksessa viisi eri tieteen kriteeriä. Tällöin tehtävä voidaan arvioida kunkin itsenäisen kohdan osalta erikseen, jolloin yksittäisiä kohtia ei välttämättä tarvitse arvioida esseinä. Toisaalta, jos kokelas – esimerkiksi vertailun vuoksi – käsittelee eri kohdat yhdessä, osio voi muodostaa yhden kokonaisen esseen. Tällöin yllä olevassa taulukossa myös esseen rakenteeseen liitetyt seikat, eheys ja vakuuttavuus, vaikuttavat arvosteluun. Kokelaan saama pistemäärä ei kuitenkaan riipu hänen valitsemastaan vastaustavasta. Esseevastauksen eheyttä ja vakuuttavuutta vastaava tekijä yksittäin arvioiduissa kohdissa on useimmiten tapa, jolla kohta liitetään osion kokonaisuuteen.

Osa I

1. Havainnot tieto-opissa (20 p.)

Vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa (LOPS03) tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”tietoa ja tietämistä koskevia filosofisia perusnäkömymiä” ja kurssiin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3), erityisesti kohtaan ”tiedon mahdollisuus ja rajat, tiedon oikeuttaminen”. Vuoden 2015 opetussuunnitelman perusteissa (LOPS15) kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) tieto-oppia koskevat kohdat eivät liity tehtävään yhtä suoraan kuin LOPS03:n, sen sijaan kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) kohta ”tiedon mahdollisuus ja rajat, tiedon oikeuttaminen” on identtinen LOPS03:n kurssin FI3 vastaavan kohdan kanssa.

Tehtävässä kokelaan on tunnettava ja osattava selittää lukiokurssien keskeisten tietoteoreettisten näkemysten pääpiirteet ja otettava huomioon annettu konteksti. Jokainen kohta on viiden pisteen arvoinen ja siten edellyttää merkkimäärältään rajoitettua suppeahkoa vastausta, jota ei ole syytä arvioida esseenä.

1.1. (5 p.)

Skeptikko epäilee tiedon mahdollisuutta. Klassisen tiedon määritelmän valossa skeptikko epäilee sitä, voidaanko millekään todelle uskomukselle antaa riittäviä perusteita, jotta siitä tulisi tietoa. Hän on päätenyt epäilykseensä esimerkiksi huomaamalla, että mitä tahansa uskomusta tukevaa perustelua vastaan voidaan esittää vastaperustelu, joka on yhtä uskottava kuin alkuperäinen perustelu tai ainakin heikentää sitä merkittävästi. Tehtävän tilanteessa näköhavainto norsusta tukee uskomusta siitä, että edessä on todellakin norsu. Näköhavainto toimii siis perusteena uskomukselle, mutta skeptikko voi esittää erilaisia vastaperusteita, jotka heikentävät tätä perustetta. Hän voi väittää, että yleisesti ottaen näköhavainnot vaikuttavat olevan alttiita monenlaisille virheille. Tässä nimenomaisessa tapauksessa hän saattaa lisäksi väittää, ettei norsuja yleensä käyskentele kaupan edustalla.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin osuvan huomion tietoteoreettisesta skeptisismistä tehtävän kontekstissa.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää perustellun selityksen siitä, mitä skeptisismistä tietoteoreettisena näkemyksenä seuraa havaintojen ja tiedon suhteelle annetussa tilanteessa.

1.2. (5 p.)

Empiristin mukaan kaikki ulkomaailmaa koskeva tieto perustuu kokemukseen ja viime kädessä havaintoihin. Empiristi voi erottaa erilaisia ulkomaailmaa koskevia tiedon lajeja. Yhtäältä hän voi puhua tiedosta, joka koskee yleisiä totuuksia luonnollisista lajeista, kuten tiedosta siitä, millainen eläin norsu on. Tällainen tieto edellyttää runsasta havainnointia kattavan kokemuksen hankkimiseksi eri norsulajeista. Toisaalta hän voi puhua aistitiedosta, kuten tiedosta siitä, että havainnon kohteena on yksittäinen norsu. Empiristin ei tarvitse ajatella, että kaikki havainnot tuottavat tietoa. Jos havainto-olosuhteet ovat annetussa tilanteessa hyvät, lienee kuitenkin perusteltua ajatella havainnon johtavan aistitietoon.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin osuvan huomion tietoteoreettisesta empirisismistä tehtävän kontekstissa.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää perustellun selityksen sille, mitä empirismistä tietoteoreettisena näkemyksenä seuraa havaintojen ja tiedon suhteelle annetussa tilanteessa.

1.3. (5 p.)

Rationalistin mukaan kaiken ulkomaailmaa koskevan tiedon ei tarvitse perustua kokemukseen, vaan voimme saavuttaa sitä myös järkipäisesti ilman kokemuksen tukea. Tämä tapahtuu "intuitiolla" tai päättelemällä. Tällaista tietoa on esimerkiksi tieto jumalasta tai sielun ja kehon erillisyydestä. Klassiset rationalistit, kuten Descartes ja Spinoza, katsoivat tiedon kohdistuvan tyypillisesti yleisiin totuuksiin, esimerkiksi geometrinen kappaleiden ominaisuuksiin. Heillä on varsin vähän sanottavaa luonnollisia lajeja, kuten norsua, koskevasta tiedosta. Kuitenkin esimerkiksi Descartes katsoi, että osa käsitteistämme perustuu aistimuksiimme. Tällainen on esimerkiksi kuumuuden idea. Vastaavalla tavalla voisi tulkita, että myös norsun idean on perustuttava havaintoihin. Ei ole nimittäin luontevaa ajatella, että meillä voisi olla järkipäistä ideaa norsusta vastaavalla tavalla kuin kolmiosta tai jumalasta. Edelleen Descartesin mukaan havaintojemme luotettavuus perustuu oletukseen siitä, että jumala on hyväntahtoinen ja takaa aistiemme luotettavuuden. Ei ole kuitenkaan selvää, voiko rationalisti sanoa meidän tietävän, että yksittäisen havainnon kohde on norsu. Koska rationalistin suoraa vastausta tilanteeseen on vaikea määrittää, kokelas voi päätyä ehdottamaan erilaisia tulkintoja, jolloin arvostelun painopiste on siinä, kuinka hyvin hän liittyy ne rationalismiin ja perustelee ne.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin osuvan huomion rationalistisesta tietoteoriasta tehtävän kontekstissa.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää perustellun selityksen siitä, mitä rationalismista tietoteoreettisena näkemyksenä seuraa havaintojen ja tiedon suhteelle annetussa tilanteessa.

1.4. (5 p.)

Kantin tietoteoriassa on tehtävän kannalta keskeistä erottaa havainnot ja niitä jäsentävät ymmärryksen kategoriat. Nämä esiintyvät yhdessä siten, ettei meillä voi olla havaintoja ilman että objektit ilmenevät meille jonkinlaisina jossakin ajassa ja paikassa. Havainnot ja ymmärryksen kategoriat on mielekkäintä tulkita yhteydessä Kantin transsendentaaliseen idealismiin, josta on kaksi kilpailevaa päätulkintaa. Perinteisen tulkinnan mukaan Kant tekee metafyyssisen erotelun olioitten sinänsä ja ilmiömaailman välille. Tässä tulkinnassa havainnot, uskomukset ja tieto kohdistuvat vain ilmiömaailmaan: olioista sinänsä emme voi tietää mitään, mutta joudumme kylläkin olettamaan, että ne aiheuttavat havaintomme. Toisen tulkinnan mukaan Kant ei erota kahta erillistä maailmaa, vaan ainoastaan yhden maailman kaksi erilaista aspektia. Aspektitulkinnan episteemisen version mukaan olioilla on esimerkiksi aika-avaruudellisia ominaisuuksia vain inhimillisen ymmärryksen rajoittuneesta näkökulmasta, mutta ei täydellisen jumalallisen ymmärryksen näkökulmasta. Kokelaan ei kuitenkaan tarvitse liittää Kantin tietoteoriaa hänen transsendentaaliseen idealismiinsa. Oleellista on tuoda esille, että Kantin mukaan havainnot ilman kategorioita ovat sokeita ja kategoriat ilman havaintoja tyhjiä. Toisin sanoen havainto on siis välttämättä kategorioiden jäsentämää. Norsuhavainnon tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, ettemme voi havaita norsua muuten kuin jonkinlaisena jossakin paikassa ja ajassa. Voi myös todeta, että norsun käsite on Kantin mukaan empiirinen ja että havaintoihin perustuva uskomus "Norsu on kaupan edessä" edustaa tyyppiltään synteettistä tietoa a posteriori.

2 pisteen vastauksessa kokelas tekee jonkin osuvan huomion Kantin tietoteoriasta tehtävän kontekstissa.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää perustellun selityksen siitä, mitä Kantin tietoteoriasta seuraa havaintojen ja tiedon suhteelle annetussa tilanteessa.

2. Normatiivisen etiikan periaatteet (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (FI2) kohtaan ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen etiikka”. LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) kohtaan ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen ja soveltava etiikka; hyve-, seuras-, sopimus-, oikeus- ja velvollisuusetiikan perusteet”. Molemmat kuvatut periaatteet edustavat uuden ajan suosituimpia moraaliperiaatteita. Niille on yhteistä, että ne ovat lähtökohtaisesti formaaleja periaatteita. Ne jättävät periaatteessa yksilölle tilaa määrittellä oma hyvänsä sisällöllisesti. Kategorisen imperatiivin tapauksessa tosin Kant tekee formaalista moraalista periaatteesta niin vahvoja sisällöllisiä johtopäätöksiä, että kunkin ihmisen oman hyvän sisällöllinen määrittely ratkaisevasti rajautuu.

2.1. (10 p.)

Kategorinen imperatiivi, Immanuel Kantin velvollisuusetiikan kulmakivi, tarkoittaa ehdotonta ja kaiken kattavaa käskyä tai sääntöä. Kategoriselle imperatiiville on kaksi erilaista, hyvin tunnettua muotoilua: (1) Toimi aina siten, että voisit toivoa toimintatapasi tulevan yleiseksi moraaliperiaatteeksi. (2) Kohtele kaikkia ihmisiä, itsesi mukaan lukien, aina päämääränä sinänsä äläkä koskaan pelkästään välineenä. Periaatteen ensimmäisestä versiosta esiintyy myös lennokkaampia muotoiluja: ”Toimi aina niin kuin tahtosi olisi moraaliperiaatteittesi nojalla yleismaailmallinen lain säätäjä” ja ”Toimi aina niin kuin olisit moraalisine periaatteinesi päämäärien kuningaskunnan lakia säätävä jäsen”.

Kantin kategorinen imperatiivi antaa moraalille päätöksenteolle sitovan mallin ja määrittelee ihmisarvon moraalin perustavaksi arvoksi. Kantilaista etiikkaa on kutsuttu velvollisuusetiikaksi, koska moraalisten valintojen pitää perustua järjen ja vapaan tahdon asettamaan velvollisuuteen toimia oikein. Muut motiivit, kuten tunteet, rangaistuksen pelko tai palkkion toivo, eivät ole luonteeltaan moraalisia.

Kantilaista moraaliteoriaa on usein kritisoitu jäykäksi. Käytännön tilanteissa moraalisia valintoja on vaikea hahmottaa yhden yleisen prinssiin pohjalta, vaan päätöksiin vaikuttaa samanaikaisesti useita moraalisia arvoja tai näkökohtia. Kant itsekin mainitsi esimerkin, jossa valehtelun yleinen kieltö voi johtaa traagisiin ja epäinhimillisiltä vaikuttaviin seurauksiin. Seurausetiikat ovat yleisesti kritisoineet kantilaista velvollisuusetiikkaa juuri tällaisten tapausten tähden.

Vastaus tehtävän osioon 2.1. rakentuu luontevimmin esseeksi, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon. Jos kokelas on jäsentänyt tehtävän niin, että hän on selkeästi erotellut vastauksessa ydinsisällön ja filosofisen vastaväitteen, opettajan on hyvä eritellä pisteitys tehtävän kommentissa.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin osuvan huomion kategorisesta imperatiivista tai siihen liittyvästä ongelmasta.

5 pisteen vastauksessa kokelas osaa kuvailla kategorista imperatiivista yleisesti ja mainitsee yhden ongelman.

8 pisteen vastauksessa kokelas selostaa ainakin kaksi erilaista muotoilua kategorisesta imperatiivista ja selittää monipuolisesti siihen liittyvää filosofista ongelmaa.

2.2. (10 p.)

Utiliteettiperiaate eli hyödyn periaate vaatii maksimoimaan teosta tai tekemättä jättämisestä saatavan hyödyn. Muodollisena periaatteena se ei ota sinänsä kantaa siihen, miten hyöty määritetään. Olennaista on, että se kiinnittää moraalisen arvioinnin teon seurauksiin. Klassisessa utilitarismissa ajateltiin, että hyöty on onnellisuutta, halujen tyydytystä tai nautintoa ja että kyse on kaikkien ihmisten tai ainakin mahdollisimman monen ihmisen hyödystä.

Utiliteettiperiaatteessa oletetaan, että hyöty on jollakin tavalla mitattavissa. Tämä on yksi periaatteen ongelma, sillä ensinnäkään kaikki hyvät asiat eivät ole luonteeltaan kvantitatiivisia ja toiseksi eri hyvän lajit eivät vaikuta olevan yhteismitallisia. Hedonismi ja preferenssiutilitarismi ovat erilaisia utilitarismin piirissä käytettyjä ratkaisuja tähän ongelmaan. Toinen periaatteen ongelma liittyy siihen, että periaatetta voi soveltaa käytäntöön vain, jos toiminnalla saavutettava hyöty voidaan jotenkin etukäteen arvioida. Useimmissa tapauksissa arvio voidaan antaa parhaimmillaankin vain jonkinlaisena todennäköisyytenä. Lisäksi arvioon vaikuttavia tekijöitä on niin monia, ettei yksittäinen toimija pysty ottamaan niitä huomioon käytännön toimissaan. Yksi ratkaisu tähän ongelmaan on soveltaa utiliteettiperiaatetta ennen kaikkea tekoja ohjaavien moraalisääntöjen (sääntöutilitarismi) eikä niinkään yksittäisten tekojen (tekoutilitarismi) oikeutusperiaatteena.

Vastaus tehtävän osioon 2.2. rakentuu luontevimmin esseeksi, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon. Jos kokelas on jäsentänyt tehtävän niin, että hän on selkeästi erotellut vastauksessa ydinsisällön ja filosofisen vastaväitteen, opettajan on hyvä eritellä pisteitys tehtävän kommentteissa.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin osuvan huomion utiliteettiperiaatteesta tai siihen liittyvästä ongelmasta.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee utiliteettiperiaatetta yleisesti ja mainitsee yhden ongelman.

8 pisteen vastauksessa kokelas selittää monipuolisesti utiliteettiperiaatetta ja siihen liittyvää filosofista ongelmaa.

3. Päättelyn muodot (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssiin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3), erityisesti kohtiin ”tieteellisen tutkimuksen luonne ja sen metodologisia peruskäsitteitä” ja ”argumentoinnin ja päättelyn perusteita”. LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”johdonmukaisen argumentaation ja pätevän päättelyn perusteet”.

Tehtävän vastausosiot ovat melko suppeita, eikä niitä tarvitse arvioida esseinä.

3.1.–3.3.

Kohdassa 3.1. tosi johtopäätös välttämättä seuraa tosista oletuksista, mutta kohdissa 3.2. ja 3.3. näin ei ole. Kohdan 3.3. päättely on induktiivinen yleistys. Johtopäätös on kylläkin tosi, mutta se ei seuraa välttämättä annetuista oletuksista.

Osiot 3.1.–3.3. ovat konekorjattavia. Niissä oikea vastaus tuottaa 2 pistettä, väärä –2 pistettä ja vastaamatta jättäminen 0 pistettä. Miinuspisteillä pyritään – hyvin kevyesti – mittaamaan kokelaan metakognitiivisia taitoja. Osion kokonaispistemäärä ei voi olla negatiivinen.

3.4. (6 p.)

Päättele ei ole deduktiivista. Se on muodoltaan tyyppiä ”Jos A, niin B. B. Siis A”, joka ei ole loogisesti pätevä deduktio. Tämän voi ymmärtää siten, että takajäsenen B totuus ei ole riippuvaista ainoastaan etujäsenen A totuudesta eli B:n voi tehdä todeksi jokin muukin kuin oletus A. Tehtävän tapauksessa voi kuitenkin ajatella, että A on paras selitys B:n totuudelle. Näin ollen päätelyn voidaan ymmärtää etenevän parhaaseen selitykseen. Monet tieteelliset päätelyt noudattavat tätä abduktioksi kutsuttua päätelymuotoa. Tähtien valon taipuminen Auringon painovoimakentässä on tunnetusti yksi Einsteinin suhteellisuusteorian seuraus. Tätä seurausta ei onnistuttu todentamaan empiirisesti ennen kuin Sir Arthur Eddington teki kuuluisat havaintonsa Principen saarella Afrikan länsirannikolla vuoden 1919 auringonpimennyksen aikana. Eddingtonin havainnot tukivat suhteellisuusteoriaa, mutta eivät osoittaneet sitä todeksi.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää oikein, että kyseessä ei ole deduktiivinen päätely.

5 pisteen vastauksessa kokelas osaa perustella tätä sulkemalla johdonmukaisesti pois deduktion. Viittaaminen parhaaseen selitykseen johtavaan päätelyyn voi olla tässä apuna.

3.5. (8 p.)

Kyseessä on induktion ongelma. Ongelma koskee empiirisessä tutkimuksessa sitä, miten voimme oikeuttaa päätelyämme havaituista seikoista havaitsemattomiin, olivatpa ne tulevia, menneitä tai nykyisiä. David Humen mukaan päätelyämme havaituista seikoista havaitsemattomiin on ongelmallinen. Vaikka oletuksen perustana ovat aiemmat havaintomme ilmiöiden esiintymisistä toistensa yhteydessä, sitä ei tue mikään havainto ilmiöitä yhteen sitovasta välttämättömästä kausaalisuhteesta. Siksi emme voi Humen mukaan oikeuttaa päätelyämme vetoamalla tällaiseen kausaalisuhteeseen. Induktiivisella päätelyllä ei hänen mukaansa olekaan muuta oikeutusta kuin kokemuksemme synnyttämä tottumus.

2 pisteen vastauksessa kokelas osaa hahmottaa ongelmaksi sen, että päätelmä ei ole loogisesti pätevä deduktio, tai tunnistaa kyseessä olevan induktiivinen päätelmä.

4 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa oivaltaneensa, että kyseiseen päätelmään liittyvä ongelma liittyy siirtymään havaituista seikoista havaitsemattomiin.

6 pisteen vastauksessa kokelas osaa selittää oikein, että ongelmassa on kyse nimenomaan päätelyn tiedollisesta oikeutuksesta ja ettemme voi havaittujen seikkojen nojalla pitää varmana, että Auringon nouseminen on yleinen luonnonlaki tai säännönmukaisuus. David Humen induktiokritiikkiä ei tarvitse mainita täysin pisteisiin, mutta se on luonteva tapa saavuttaa ne.

4. Naivi moraalinen relativismi (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (F12) kohtaan ”moraalisten arvojen ja normien objektiivisuus ja subjektiivisuus”. LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (F12) kohtaan ”moraalinen relativismi”.

Williamsin argumenttia voi pitää yhtenä viime vuosisadan merkittävistä filosofisista saavutuksista. Relativismi on nykyään useissa tilanteissa hyvin perustein suosittu kanta. Länsimaisen kulttuurin piirissä tietoisuus omien lähtökohtien historiallisuudesta, satunnaisuudesta ja rajoittuneisuudesta on tärkeä opetus, josta tehdään helposti relativistinen johtopäätös. Yhteisellä pallollamme relativismi on – esimerkiksi suhteessa ihmisoikeuksiin ja luonnon kestokykyyn – kuitenkin monin paikoin ongelmallinen kanta. Siten selkeästi muodostetulla ”relativismin paradoksilla” on tärkeä pedagoginen merkitys ja keskeinen rooli myös lukion filosofian opetuksessa.

On kuitenkin hyvä myös huomata, että kyseessä on nimenomaan spesifi, naiivi eli vulgaari normatiivinen relativismi. Williamsin argumentti on huolellisesti rakennettu juuri tällaista versiota vastaan, mutta se ei kumoa mitä tahansa relativismia. Relativismi voi olla myös esimerkiksi epistemologista. Myös moraalialueen koskevan relativismin voi muotoilla tavalla, joka ei sorru argumentin osoittamaan paradoksiin.

4.1. (10 p.)

Williamsin argumentin ytimessä on tyyppinen filosofinen siirto. Naiivia normatiivista relativismia sovelletaan siihen itseensä. Tilanteen selventämiseksi Williams määrittelee termin ”oikea” relativistisesti. Sitten hän johtaa määritelmästä relativismin suosiman näennäissuvaitsevaisen johtopäätöksen, joka kuitenkin käyttää termiä ”väärin” ei-relativistisesti. Tämä on ilmeisen ristiriitaista ja synnyttää niin sanotun relativismin paradoksin. Williams toteaa asian ja antaa lisäksi selventävän esimerkin. Argumentin filosofinen painoarvo on muun muassa relativismin suuren suosion takia erittäin suuri. Relativismin naiivi moraalinen muoto on filosofisesti kumottu teoria, mutta tämä ei tarkoita, että kaikki relativismin muodot olisi kumottu.

Vastaus kohtaan 4.1. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas osaa suuntaa antavasti kuvata Williamsin argumentin rakenteen ja jollain tavoin arvioida sen merkitystä. Vaihtoehtoisesti vastaus osoittaa hänen ymmärtäneen, miten käsitteellinen rakenne johtaa paradoksiin naiivissa moraalisisessa relativismissa.

5 pisteen vastauksessa kokelas erittelee Williamsin argumentin siten, että vastaus osoittaa hänen ymmärtäneen, miten käsitteellinen rakenne johtaa paradoksiin naiivissa moraalisisessa relativismissa. Lisäksi vastauksessa on esitetty jonkinlainen mielekäs arvio Williamsin argumentin filosofisesta merkityksestä.

8 pisteen vastauksessa kokelas erittelee Williamsin argumentin siten, että tuo selkeästi esiin ristiriitaan johtavan käsitteellisen rakenteen naiivissa moraalisisessa relativismissa. Lisäksi kokelas osoittaa vastauksessaan ymmärtäneensä Williamsin argumentin filosofisen painoarvon relativismia vastaan sekä sen, että argumentti ei kuitenkaan koske kaikkia relativismin muotoja.

4.2. (10 p.)

Relativismin suosio on luonnollisesti kysymys, jota ei voi suoranaisesti analysoida filosofisesti. Relativismin suosioon vaikuttavat kuitenkin monet nykyisin etiikassa ja yhteiskuntafilosofiassa suositut ajatussuuntauukset, joiden tuntemisen voi ajatella kuuluvan lukiolaisen osaamiseen. Tällaisia ajatussuuntauksia ovat esimerkiksi individualismi ja liberalismi sekä erilaiset postmoderniksi kutsutut ajattelutavat. Relativismi voi vaikuttaa houkuttelevalta, koska metaeettinen objektivismi ei ole kovin suosittua, vaan sekä arkiajattelussa että useissa vallitsevissa filosofian suuntauksissa korostetaan, että jokainen valitsee itse käsityksensä hyvästä ja ihan-teista. Historiallis-yhteiskunnallisesti argumentti voi tässä suhteessa liittyä modernien yhteis-kuntien muuttumiseen. Modernit demokraattiset yhteiskunnat ovat moniarvoisia ja sallivat erilaisia moraalisia normistoja. Tästä on luontevaa päätellä, että erilaiset normit ovat aina suhteellisia.

Kun kokelas esittää omaa arviotaan moraalisesta relativismista, hän voi käyttää apuna Williamsin argumenttia sitä vastaan ja esittää, että relativismi on ongelmallinen, koska se sortuu tällaiseen sisäiseen paradoksiin. Relativismia voidaan ehkä parhaiten puolustaa viittaamalla edellisessä kappaleessa mainittuihin filosofisiin suuntauksiin ja erityisesti vaikeuteen perustella filosofisesti uskottavalla tavalla absoluuttisten arvojen olemassaolo. Relativismia voidaan toki myös arvostella monella muullakin tavalla kuin Williamsin esittämän ristiriidan perusteella.

Vastaus kohtaan 4.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas osaa esittää uskottavia näkökohtia relativismin suosiosta ja jonkin oman kannan asiasta. Vaihtoehtoisesti hän antaa hyvän vastauksen jompaankumpaan tehtävän osaan.

5 pisteen vastauksessa kokelas selittää asianmukaisesti filosofisia, aatehistoriallisia tai yhteiskunnallisia syitä relativismin suosioon. Lisäksi hän esittää oman perustellun näkemyksensä relativismin puolesta tai sitä vastaan.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa monipuolisesti erilaisia syitä relativismin suosioon. Eri-laisten asiaan vaikuttaneiden filosofien, kuten Nietzschen, Lyotardin tai Rortyn oikeaan osuva esitleminen on luonnollisesti ansio, mutta sitä ei edellytetä edes täysiin pisteisiin. Lisäksi kokelas pystyy johdonmukaisesti perustelemaan oman näkemyksensä relativismin puolesta tai sitä vastaan.

5. Ylioppilas (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) kohtaan ”metafysiikan keskeisiä kysymyksiä ja peruskäsitteitä” ja kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI4) kohtaan ”identiteetti ja identiteetin rakentuminen”. LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) kohtaan ”olemassaolon kysymyksiä: muutos ja pysyvyys”.

Vaikka muutos ja pysyvyys ovat keskeisiä ontologisia kysymyksiä, niihin ei suoraan liity filosofisia teorioita, joita käsiteltäisiin laajasti lukion oppikirjoissa. Syynä on se, että muutosta on uudella ajalla alettu kuvata luonnontieteiden matemaattisilla funktioilla. Kokelas joutuu pääsääntöisesti pohtimaan kysymystä ja rakentamaan vastauksensa filosofisen yleistietonsa pohjalta.

5.1. (10 p.)

Ylioppilaaksitulon edellyttää sitä, että abiturientti on suorittanut hyväksyttävästi sekä ylioppilaskirjoitukset että LOPS-perusteiden edellyttämät 75 kurssia. Nämä ovat ylioppilaaksitulon välttämättömät ja riittävät ehdot. Ylioppilastutkintolautakunta vahvistaa ylioppilaskirjoitusten tulokset kolmen viikkoa ennen joulun tai keuhjuhlaa. Abiturientti voi siis tulla ylioppilaaksi myös ilman performatiivista ja rituaalista seremoniaa, kuten joskus tapahtuukin esimerkiksi sairastumisen johdosta.

Muutoksen ajallista tilannetta ei ole helppo jäsentää. Useimpiin malleihin liittyy erilaisia ongelmia. Epäjatkuva aika, jossa on sekä viimeinen hetki, jolloin ei ole ylioppilas, että ensimmäinen hetki, jolloin on, on ehkä käsitteellisesti helpoin hallita, mutta kokemuksellisesti erittäin epäuskottava. Kokemuksellisesti uskottava on versio, jossa pistemäisiä hetkiä ei varsinaisesti ole lainkaan, vaan jokaiseen hetkeen kuuluu väistämättä myös jonkinlainen ajanjakso. Tällaisessa ajan ymmärtämisessä taas helposti on ajanjaksoja, joiden aikana henkilö yhtä aikaa sekä on että ei ole ylioppilas. Yksi tunnettu mutta ongelmallinen teoria on Aristoteleen. Siinä muutokset jaetaan substantiaalisiin ja prosessinomaisiin muutoksiin. Edelliset ovat hetkellisiä, ja niissä on olemassa uuden tilan ensimmäinen hetki, muttei päättyvän tilan viimeistä hetkeä. Jälkimmäiset puolestaan ovat prosesseja, eikä niillä ole ensimmäistä eikä viimeistä hetkeä. Kokelaiden ei kuitenkaan oleteta tuntevan tätä tai muita filosofisia teorioita muutoksesta, vaan olennaista on kyky soveltaa omaa filosofista pohdintaa tilanteeseen.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain osuvia näkökohtia muutoksesta tai sen ajallisesta rakenteesta.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii käsitteellisesti, miten muutos ylioppilaaksi tapahtuu, ja ottaa kantaa siihen, onko olemassa ensimmäistä ylioppilaana olemisen hetkeä.

8 pisteen vastauksessa kokelaan pohdinta ylioppilaaksi tulemisesta ja sen ajallisesta rakenteesta on monipuolista ja johdonmukaista.

5.2. (10 p.)

Lukiolain 18 §:n mukaan ylioppilastutkinnon suorittaminen tuottaa yleisen jatko-opintokelpoisuuden korkeakouluun. Tämä muuttaa abiturienttia tavalla, joka saattaa merkittävästikin vaikuttaa hänen identiteettiinsä ja sosiaaliseen asemaansa. Kokelas voi liittää muutokseen hyvin erilaisia pohdintoja ylioppilaslakin käyttöoikeudesta aikuistumiseen tai jopa kiistää minkään itse asiassa muuttuvan.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain näkökohtia abiturientissa tapahtuvista muutoksista.

5 pisteen vastauksessa kokelas erittelee filosofisesti, mikä abiturientissa hänen ylioppilaaksi tullessaan muuttuu ja mikä pysyy ennallaan.

8 pisteen vastauksessa kokelaan pohdinta abiturientin muuttumisesta on monipuolista ja johdonmukaista.

6. Tietokonepelien rajoittaminen (20 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI4), erityisesti kohtaan ”poliittinen filosofia: konservatismiin, liberalismiin ja sosialismiin perusajatukset ja niiden yhteiskuntafilosofiset nykytulkinnot”. Olennainen on myös kurssin Filosofinen etiikka (FI2) kohta ”moraali ja sitä pohtiva soveltava ja normatiivinen etiikka”. LOPS15:ssa voi vastaavien kohtien lisäksi mainita kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) kohdan, jossa mainitaan informaatioteknologia ajankohdaisena yhteiskuntafilosofisena kysymyksenä.

Tietokonepelien kauppa on maailmassa miljardiluokan bisnes. Usein kaikkein suosituimmat pelit ovat myös väkivaltaisia ja rikkovat perinteisiä arvoja – jopa siinä määrin, ettei tähän enää juuri kiinnitetä huomiota. Tästä yhtenä esimerkkinä voi mainita yhdysvaltalaisen GTA-pelisarjan, jossa pelaaja voi halutessaan tehdä moraalinvastaisia tekoja ja herättää yleistä paheksuntaa. Myös tehtävän videokatkelmassa esiintyvä peli koettelee moraalin ja hyvän maun rajoja.

Videokatkelman pelissä Suomeen on julistettu kieltolaki, ja pelin päähenkilö lähtee kauppaan varastamaan olutta. Pelissä pelaaja saa pisteitä onnistuessaan varastamaan olutta sekä lisäpisteitä muun muassa huijattaessaan vartijoita. Kun toiminta pelissä on moraalisesti arveluttavaa, herää kysymys, vaatiiko moraalit itse pelin kieltämistä tai rajoittamista. Yhteiskunnan edun kannalta on kyse siitä, kenellä on tai pitäisi olla valta päättää yhteiskunnassa hyväksyttävistä arvoista ja normeista ja millä perusteella. Asiaa voi tarkastella esimerkiksi pohtimalla sensuurin eri muotoja sekä pelille asetettavia ikärajoituksia. Teoreettisesti tässä on luontevinta lähteä joko liberalismiin kautta yksilönvapautta korostavaan suuntaan tai kommunitarististen teorioiden kautta kohti yhteiskunnan yhteiseksi hyväksi tehtyjä rajoituksia. Liberalismin avulla on helpoin puolustaa sekä pelin tekijöiden taiteellista ja kaupallista vapautta että kuluttajien vapautta ostaa, mitä haluavat. Kommunitaristisista tai konservatiivisista lähtökohdista pelien kaupallisen tuotannon rajoittamista ja ikärajojen asettamista voidaan perustella esimerkiksi yhteisellä hyvällä ja perinteisillä arvoilla.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin osuvia huomioita moraalin ja yhteiskunnan edun asettamista rajoituksista tietokonepeleille.

10 pisteen vastauksessa kokelas tukee arviotaan joillakin sopivilla teoreettisilla näkökohdilla. Hän voi käyttää hyväkseen moraalisten rajoitusten kannalta esimerkiksi utilitarismia tai hyveetiikkaa ja yhteiskunnan edun kannalta esimerkiksi liberalismia tai kommunitarismia.

15 pisteen vastauksessa kokelas arvioi johdonmukaisesti ja monipuolisesti moraalisia ja yhteiskunnallisia näkökohtia useista teoreettisista näkökulmista.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi antamalla omia esimerkkejä tai kytkemällä vastauksen oivaltavasti sensuuria tai ikärajoituksia koskevaan keskusteluun.

Osa II

7. Epikuroksen näkemys haluista ja nautinnoista (30 p.)

LOPS03:ssa kysymys liittyy kurssin Filosofinen etiikka (FI2) sisältöihin ”filosofinen etiikka ja hyvä elämä” sekä ”moraali ja sitä pohtiva soveltava ja normatiivinen etiikka sekä metaetiikka”. LOPS15:ssa kysymys liittyy kurssin Etiikka (FI2) sisältöihin ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen ja soveltava etiikka” ja ”filosofisia teorioita elämän hyvydestä ja merkityksellisyydestä sekä hyvästä elämäntavasta”.

Epikuros on parhaiten tunnettu ontologisesta materialismistaan ja etiikan alalla hedonismistaan. Epikurokselle elämän päämääränä on nautinto, jolla hän tarkoittaa tuskasta vapaata elämää. Epikuroksen käsitys nautinnosta on näin laajempi kuin mihin suomen kielen sana ”nautinto” tai muiden nykykielten vastaava sana viittaa. Epikuros ei, kuten eivät muutkaan antiikin hedonistit, erottanut toisistaan psykologista ja eettistä hedonismia. Heidän kielenkäytössään termi ”luonnollinen” viittaa sellaiseen, mitä ihminen tavoittelee, jos hänen luontonsa pääsee toteutumaan ideaalisella tavalla. Epikuroksella luonnolliset halut kohdistuvat asioihin, joita järki sanoo hyväksi, joten luonnolliset halut ja järki eivät voi missään tapauksessa olla ristiriidassa.

7.1. (15 p.)

Epikuros luokittelee ihmisten halut kolmeen osaan: luonnollinen ja välttämätön, luonnollinen ja ei-välttämätön sekä ei-luonnollinen, joka on ei-välttämätön (esim. maine, raha, julkisuus). Epikuroksen hedonistinen oppi hyvästä elämästä korostaa hillittyjä nautintoja, jotka eivät edes pitkällä tähtäimellä aiheuta tuskaa tai mielipahaa. Hän korostaa ei-luonnollisten ja ei-välttämättömien halujen olevan ihmisille haitallisia, koska niiden tavoittelu johtaa tuskaan ja estää ihmistä keskittymistä Epikuroksen kuvailemaan hyvään elämään. Toisaalta tuskaa on myös kestettävä, jos sen tiedetään johtavan sitä suurempaan nautintoon. Epikuroksen näkökulmasta myös luonnollisten mutta ei-välttämättömien halujen tavoittelu voi johtaa mielipahaan, jos näiden halujen toteuttamista tavoitellessa joutuu luopumaan hänen hyvän elämän mallistaan. Esimerkiksi tottuminen korkeampaan elintasoon on haitallista, koska luopuminen tästä aiheuttaa tuskaa ja mielipahaa. Näin Epikuroksen mielestä on parempi alun perinkin pysyä vaatimattomissa ja pitkäkestoissa nautinnoissa, kuten yksinkertaisissa ruoissa ja yhdessä elämisessä samanmielisten kanssa. Yksi analyysin näkökulma on pohtia sitä, onko Epikuroksen näkemys tällaisesta nautinnosta sisällöllisesti perusteltu. Miksi tavoittelemisen arvoisia pitäisivät siis pelkästään luonnollisten ja välttämättömien nautintojen pitäisi olla tavoittelemisen arvoisia? Mahdollisena kritiikkinä voisi esittää, että monet luonnolliset ja ei-välttämättömät nautinnot, kuten esteettiset nautinnot, tekevät ihmiselämästä oleellisella tavalla rikkaamman ja arvokkaamman.

Yksi lähestymistapa arvioitaessa Epikuroksen perusteita on pohtia sitä, voiko hänellä olla ylimalkaan tällaista etiikkaa koskevaa tietoa. Näin ymmärrettynä tehtävä on luonteeltaan metaeettinen. Moraalia koskevan tiedon katsotaan tavallisesti edellyttävän, että on olemassa moraalisia tosiasioita tai totuuksia, joihin tieto voi kohdistua. Metaeettiseltä kannalta on siten luontevaa arvioida sitä, onko Epikuroksen käsityksellä tavoittelemisen arvoisista nautinnoista tällaista reaalista perustaa. Ansiokkaassa arviossa tuodaan joka tapauksessa esille, että Epikuroksen käsitys nautinnosta perustuu tietynlaiseen näkemykseen ihmisluonnosta. Jos tämä näkemys ei pidä paikkaansa, hänen näkemyksensä nautinnosta on vailla perustaa. Siten on arvioitava, onnistuuko Epikuros perustelemaan käsityksensä, että tavoittelemisen arvoisia ovat juuri hänen esittämänsä nautinnot. LOPS03 antaa tähän metaetiikkaan liittyviä aineksia ja LOPS15 puolestaan elämänvalintoihin liittyviä. Edellisessä korostuu moraalia koskeva tieto, jälkimmäisessä esimerkiksi tekstikatkelmassa mainittu ja hellenististen filosofikoulujen tärkeänä pitämä itseriittoisuus.

Vastaus kohtaan 7.1. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas osaa selittää oikein joitain näkökohtia Epikuroksen tekemistä erotteluista tai hänen nautintoa koskevista käsityksistään sekä niiden perusteluista.

8 pisteen vastauksessa kokelas osaa eritellä Epikuroksen tekemiä erotteluja ja niiden yhteyttä nautintoon ja arvioida Epikuroksen perusteluja osuvasti.

12 pisteen vastauksessa kokelas erittelee monipuolisesti Epikuroksen näkemyksen vahvuuksia ja heikkouksia. Hän esittää johdonmukaisen arvionsa Epikuroksen perusteluista. Kokelas voi hyödyntää empiirisiä tieteitä, mutta hänen tulee päätyä filosofiseen arvioon.

Huippupisteiden vastauksessa epikuroslaisen hedonismin erittely ja sen perusteiden arviointi muodostavat johdonmukaisen, filosofisesti argumentoidun kokonaisuuden.

7.2. (15 p.)

Epikuroksen oppia arvioitaessa on luontevaa pohtia, onko nautinto hyvän elämän päämäärä. Samoin on luontevaa tarkastella erottelua, jonka hän teki luonnollisten ja ei-luonnollisten halujen välillä. Epikuroksen näkemystä voi myös arvioida suhteessa vaihtoehtoihin näkemyksiin haluista, nautinnosta ja hyvästä elämästä. Yksi tällainen vertailukohta on klassinen utilitarismi, jossa tekojen arviointiperusteeksi esitetty yleinen hyöty on tulkittu onnellisuudeksi, halujen tyydytykseksi tai nautinnoksi. Utilitarismissa ei kuitenkaan tehdä erottelua luonnollisten ja ei-luonnollisten halujen välillä. Myös muunlaiset lähestymistavat ovat mahdollisia.

On ansiokasta ottaa huomioon Epikuroksen ja nykykäsitysten erilaiset taustaoletukset. 2000-luvun elintaso ja viihteen tarjoamat runsaat elämykset tekevät Epikuroksen maltillisesta hedonismista nykynäkökulmasta jopa askeettista. Kokelas voi ottaa Epikuroksen esittämäänsä kantaa joko sitä tukevan tai kriittisen näkökulman. Oleellista on kokelaan esittämien perustelujen toimivuus ja johdonmukaisuus.

Vastaus kohtaan 7.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin huomioita Epikuroksen näkemyksen toimivuudesta ja sen mahdollisesta merkityksestä omana aikanamme.

8 pisteen vastauksessa kokelas ottaa selkeän ja perustellun kannan Epikuroksen näkemykseen sekä esittää jonkinlaisen järkevä arvio sen merkityksestä nykyään.

12 pisteen vastauksessa kokelas arvioi monipuolisesti Epikuroksen näkemyksen vahvuuksia ja heikkouksia sekä esittää arvionsa pohjalta oman perustellun kantansa siihen. Kokelas osaa myös pohtia johdonmukaisesti ja monipuolisesti Epikuroksen näkemyksen merkitystä omana aikanamme.

Huippupisteiden vastauksessa epikurolaisen hedonismin ja sen 2000-luvulla esiintyvien vaihtoehtojen arviointi muodostaa johdonmukaisen, filosofisesti argumentoidun kokonaisuuden.

8. Laplacen maailmankaikkeus (30 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”vapaus ja välttämättömyys” ja kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) kohtaan ”metafysiikan keskeisiä kysymyksiä ja käsitteitä”. LOPS15:ssa on samat kohdat vastaavilla kursseilla.

Pierre-Simon de Laplacen tekstikatkelma on yksi determinismistä koskevan keskustelun klassikkolähteitä. Yleisesti ottaen determinismi voidaan ymmärtää näkemykseksi, jonka mukaan jollakin tietyllä ajanhetkellä vallitseva asiantila tai tapahtuma määrää sitä seuraavan asiantilan tai tapahtuman siten, että vain yksi seuraava asiantila tai tapahtuma on mahdollinen.

On hyvä huomata, että kohdassa 8.3. Laplacen teorian voi ymmärtää kausaalisen ja episteesmisen determinismin yhdistelmänä ja kritiikki voi kohdistua kumpaan tahansa. Kohdassa 8.1. huomion kohteena on kausaalinen determinismi. Kohdassa 8.2. voi tarkastella kumpaa tahansa vaihtoehtoa.

8.1. (6 p.)

Tekstikatkelman ensimmäisessä lauseessa Laplace kytkee yhteen determinismin ja kausaalisuuden: asiantilan tai tapahtuman määräytyminen edeltävän asiantilan tai tapahtuman nojalla on ymmärrettävä nimenomaan kausaalisuhteena, jossa syy tuottaa seurauksen. Laplacen teoria on kausaalista determinismistä. Teorian nimittäminen episteesmiseksi tai ennustavaksi determinismiksi voidaan myös pitkälle hyväksyä, koska se on oikein suhteessa koko tekstiin, mutta ensimmäisessä virkkeessä esiin tuleva asia on kuitenkin kausaalinen determinismi. Kysyttävä selitys jää merkkimäärärajoituksen vuoksi varsin lyhyeksi, eikä sitä ole syytä arvioida esseenä.

3 pisteen vastauksessa kokelas tunnistaa teorian edustavan determinismistä ja esittää siitä jonkin asiaankuuluvan huomion. Vaihtoehtoisesti hän tunnistaa Laplacen viittaavaan kausaliteettiin ja selittää kaikkien tapahtumien muodostavan syiden ja seurausten ketjun.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää Laplacen teorian edustavan kausaalista determinismistä. Hän osoittaa ymmärtävänsä, että determinismin mukaan kukin asiantila määrää sitä seuraavan asiantilan siten, että vain yksi seuraava asiantila on mahdollinen. Kokelas tuo tavalla tai toisella esille, että määräytyminen tapahtuu Laplacen mukaan kausaalisesti. Edes täydet pisteet eivät edellytä, että kokelas käyttää ilmausta ”kausaalinen determinismi”.

8.2. (12 p.)

Kausaalisuuden ohella Laplace yhdistää determinismin tulevien asiointilojen tietämiseen tai ennustamiseen, mikä on ns. episteemistä determinismia. Laplace esittää tämän ajatuksen viittaamalla ihmismieltä mahtavampaan ymmärrykseen, joka on perinteisesti tulkittu Jumalaksi tai ns. Laplacen demoniksi. Deterministin ei tarvitse tehdä mitään tällaista oletusta, mutta Laplace näyttää ajattelevan, että hänen esittämänsä ajatuskoe tekee determinismistä uskotavamman filosofisen teorian. Ajatus on, että vaikka ihmismieli ei voi välttämättä takia koskaan nähdä kaikkia asioiden välisiä suhteita, tämä on mahdollista ihmismieltä mahtavammalle ymmärrykselle, eikä tällainen ymmärrys voi nähdä asioiden välisiä suhteita muuten kuin (kausaalisen) determinismin mukaisesti. Jos (kausaalinen) determinismi ei päisi, tuo ymmärrys ei voisi käsittää, mistä syystä mikäkin asia tapahtuu, mikä olisi ristiriidassa tuon ymmärryksen mahtavuuden kanssa. Laplace viittaa tekstikatkelmassa jopa yhteen yksittäiseen kaavaan, jolla tuo ymmärrys voisi käsittää kaikki liikkeet yhdellä kertaa, niin menneen kuin tulevan. Laplace tukee näin kausaalista determinismiaan episteemisellä determinismillä. Inhimilliseltä kannalta on kuitenkin hyvä huomata tiedon kasvun asymptoottisuus: ennustuskyvyn lisääntyminen ei ole luonteeltaan sellaista, että se saavuttaisi täydellisyyden.

Kausaalille determinismille voi esittää useita perusteita, jotka eivät nojaa oletukseen ihmismieltä mahtavammasta ymmärryksestä. Kausaalisen determinismin taustalla voi nähdä Leibnizin riittävän syyn periaatteen, jonka yhden muotoilun mukaan mitään ei tapahdu ilman syytä. Kun tämä periaate yhdistetään oletukseen, että kaikki tapahtumat ovat luonnonlakien tai joidenkin muiden säännönmukaisuuksien alaisia, näyttää kausaalinen determinismi perustellulta teorialta. Leibnizin riittävän syyn periaatteen sijasta voi perusteena mainita jonkin muun vastaavan periaatteen, esimerkiksi ”Mitään ei synny tyhjästä”. Asian voi myös muotoilla niin, että kaikella on syy ja samoista syistä seuraa välttämättä samat vaikutukset. Vaihtoehtoisesti voi esittää epäsuoran perustelun, ettei sattuma ole mikään selityseriaate. Voi jopa esittää, että sattuma voidaan nähdä käsitteenä, joka ilmaisee tietämättömyyttä todellisesta syystä.

Vastaus kohtaan 8.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin osuvan perusteen.

6 pisteen vastauksessa kokelas antaa kaksi osuvaa perustetta tai vaihtoehtoisesti käsittelee monipuolisesti ja analyttisesti antamaansa perustetta.

9 pisteen vastauksessa kokelas käsittelee monipuolisesti eri perusteita. Hänen ei tarvitse osata nimetä niitä, mutta käsittelyn tulee olla selkeää ja johdonmukaista.

Huippupisteisiin on luontevinta päästä liittämällä vastaus filosofiseen traditioon, mutta sitä ei vaadita, jos tarkastelu on muuten filosofisesti ansiokasta.

8.3. (12 p.)

On hyvä huomata, että kohdassa 8.3. Laplace'n teorian voi ymmärtää episteemisen ja kausaalisen determinismin yhdistelmänä ja kritiikki voi kohdistua kumpaan tahansa. Teoriasta voi esittää useita ongelmia, joita ovat esimerkiksi seuraavat: Ensiksi voi kritisoida determinismää sinänsä esimerkiksi tahdon vapauden tai moraalisen vastuun näkökulmasta. Toiseksi determinismää ei ole pakko – eikä ehkä ole syytä – sitoa kausaalisuuteen. Kolmanneksi kausaalisuuden käsite on itsessään kiistanalainen ja vaatii selvennystä. Neljänneksi ei ole selvää, miksi Laplace'n episteemisestä näkökulmasta nouseva ajatuskoe tukisi metafyyssistä teoriaa. Laplace'n tulkinta itse asiassa tekee determinismistä tarpeettoman epäuskottavan, koska nykynäkökulmasta esimerkiksi niin sanotun kaaosteorian valossa on mahdollista, että maailma on (ontologisesti) deterministinen muttei ennustettavissa (eli ei ole episteemisesti deterministinen). Viidenneksi on kiistanalaista, onko edes Laplace'n mainitsema Newtonin gravitaatioteoria deterministinen.

Vastaus kohtaan 8.3. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin asiaankuuluvan ongelman.

6 pisteen vastauksessa kokelas käsittelee yhtä ongelmaa sekä erittelee ja arvioi sitä. Vaihtoehtoisesti hän tarkastelee melko osuvasti vähintään kahta ongelmaa.

9 pisteen vastauksessa kokelas arvioi monipuolisesti ja johdonmukaisesti vähintään kahta Laplace'n determinismiin liittämäänsä ongelmaa.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas tarkastelee osuvasti sekä kausaalisen että episteemisen determinismin ongelmia.

9. Demokratia (30 p.)

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI4), erityisesti sen yhteiskuntajärjestyksen ja vallan oikeuttamista koskevaan kohtaan. LOPS15:n kurssissa Yhteiskuntafilosofia (FI3) on vielä suuremmin aihepiiriä koskeva muotoilu ”demokratian muodot ja kilpailijat”.

George Lucasin luomassa *Tähtien sota* -elokuvasarjassa fiktiivistä maailmaa hallitsee Galaktinen tasavalta, jossa asioista päätetään senaatissa. Jediritarit palvelevat tasavaltaa ja edustavat tarinassa fantasiaelementtinä toimivan ns. voiman hyvää puolta ja puolustavat demokratiaa. Voiman pimeää puolta edustaa ns. sith-lordi, senaattori Palpatine, joka tekee vallankaappauksen ja perustaa Galaktisen imperiumin, jota hän johtaa itsevaltiaana apunaan klooniarmeija ja pelotteenaan Kuolemantähti. Elokuvasarja esittää arvolutautuneen näkemyksen demokratian ja diktatuurin välisestä suhteesta. Kokelas voi käyttää hyväksi vastauksessaan tätä vastakkainasettelua, mutta demokratiaa voi verrata muunkinlaisiin yhteiskuntarakenteisiin. Demokratiasta on useita erilaisia muotoja. Kokelas voi keskittyä niistä johonkin.

9.1. (10 p.)

Demokratian käsite on kotoisin antiikin Kreikasta. Kreikan *demos* tarkoittaa kansaa ja *kratos* puolestaan valtaa. Demokratiassa on kyse kansanvallasta. Kansanvalta voi olla suoraa tai edustuksellista. Järjestelmiä, joissa kansa voi tavalla tai toisella osallistua päätöksentekoon, löytyy myös joistain varhaisemmista kulttuureista. Deliberatiivisessa demokratiassa korostetaan pelkän päätösvallan sijasta julkista ja vapaata keskustelua, joka johtaa päätökseen. Tämän uskotaan tekevän päätöksistä parempia, esimerkiksi tarkemmin vähemmistöjä huomioivia, luovan aitoa yhteisöllisyyttä ja sitouttavan kansalaiset vahvemmin tehtyihin ja tuleviin päätöksiin.

Eräänlainen minimivaatimus ja uuden ajan edustuksellisen demokratian perusajatus on kansan oikeus vaihtaa vallassa olijoita. Jos päättäjät toimivat tavalla, josta kansa ei pidä, heidät voidaan vaihtaa. Tyypillisesti tämä tapahtuu vaaleissa. Valta nojaa näin viime kädessä kansan tahtoon. Toinen demokratian perusajatus on enemmistösääntö, jonka mukaan päätökset noudattavat enemmistön tahtoa. Vähemmistön oikeuksia ja yksilöiden vapauksia turvataan puolestaan laillisuusperiaatteella.

Demokratian perustana olevia yleisiä arvoja ovat kansan autonomia eli itsemääräämisoikeus, ilmaisun- ja lehdistönvapaus ja kansalaisten yhdenvertaisuus lain edessä. Liberaali demokratia on arvoperustaltaan pluralistinen, egalitaristinen ja yksilökeskeinen, kun taas konservatiivinen demokratia ei pidä näitä arvoja keskeisinä. Siinä korostuvat sen sijaan perinteisten arvojen jatkuvuus ja yksilön yhteiskunnallinen rooli. Sosialistinen demokratia korostaa voimakkaasti kansalaisten tasa-arvoa ja yksilöiden yhteiskunnallista roolia.

Vastaus kohtaan 9.1. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin osuvan huomion demokratiasta tai sen perustana olevista arvoista.

5 pisteen vastauksessa kokelas selostaa laajemmin demokratian perusajatusta ja sen perustana olevia arvoja.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa monipuolisesti ja johdonmukaisesti demokratian perusajatusta ja sen perustana olevia arvoja. Hän osoittaa ainakin implisiittisesti ymmärtävänsä, että demokratiasta on erilaisia muotoja.

9.2. (10 p.)

Syytös demokratian tehottomuudesta liittyy usein vaikeuteen tehdä kipeitä mutta tarpeellisia poliittisia päätöksiä. Voi esimerkiksi pohtia vaalikauden keston ja poliittisen suosion ylläpitämisen vaikutusta tällaisiin päätöksiin. Usein on esitetty, että poliitikot eivät ole valmiita tekemään kyseisiä päätöksiä, sillä se maksaa heidän poliittisen suosionsa. Niin ikään on esitetty, ettei poliitikoilla ole intressejä edistää asioita vaalikautta pidemmällä aikavälillä. Kuitenkin sellaisiakin päätöksiä pitäisi pystyä tekemään esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi.

Syytös demokratian tehottomuudesta esitetään tavallisesti asettamalla vertailukohtaksi jokin tehokkaammaksi oletettu tapa tehdä päätöksiä. Aineiston perusteella luonteva vertailukohta on esimerkiksi diktatuuri. Muita vaihtoehtoja ovat erilaiset organisaatiot. Esimerkiksi armeijat ovat perinteisesti tehokkaina pidettyjä mutta epädemokraattisia. Nykyaikaisessa poliittisessa keskustelussa tehokkaana vaihtoehtona demokratialle on pidetty markkinoita, joita demokraattisesti valittu julkinen valta ei kontrolloi. Markkinat eivät ole demokraattiset, sillä siellä valta on sillä, jolla on rahaa tai muuta varallisuutta, ja kansa on usein vähävaraista. Markkinoiden tehokas toiminta kuitenkin edellyttää joitain yhteisiä pelisääntöjä, kuten väkivallasta ja kartelleista pidättäytymistä. Markkinat eivät siten käsittele koko yhteiskunnan ja sen eri intressitahojen kaikkia asioita. Sama koskee armeijoita. Niiden ja demokratian vertaaminen ei siten sellaisenaan riitä demokratian tehottomuuden osoittamiseen. Tämä ei toki myöskään osoita, ettei demokratia ole tehotonta.

Vastaus kohtaan 9.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin osuvan huomion demokratian tehottomuuteen liittyvästä syytöksestä.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee aineistoa hyödyntäen jotakin tehottomuussyytöstä ja esittää siitä arvionsa.

8 pisteen vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä tehottomuussyytöksen moniulotteisuuden ja arvioi syytöstä monipuolisesti.

9.3. (10 p.)

Tehtävässä demokratiaa voi verrata useisiin erilaisiin yhteiskuntarakenteisiin. Elokuvan kanalta luontevaa on verrata demokratiaa diktatuuriin tai sen rinnalla erilaisiin moderneihin totalitaarisiiin yhteiskuntiin. Varteenotettavia vaihtoehtoja voivat olla myös asiantuntijavaltaa korostava meritokratia ja rahan valtaa korostava plutokratia. Muita vaihtoehtoja ovat esimerkiksi monarkia, aristokratia, varhaiskantainen orgaaninen yhteiskunta tai teokratia. Hyviä vertailuja syntyy myös erilaisten demokratian muotojen välille.

Vastaus kohtaan 9.3. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas mainitsee kaksi osuvaa eroa demokratian ja valitseman vaihtoehdon välillä.

5 pisteen vastauksessa kokelas osaa selostaa eroja seikkaperäisemmin ja osoittaa ymmärtävänsä, mistä ne johtuvat.

8 pisteen vastauksessa kokelas vertailee demokratiaa ja valitsemaansa vaihtoehtoa monipuolisesti ja johdonmukaisesti.